

sek és költségesek a rövid életű internetdokumentumok feldolgozásához.

A MARC mellett használható, és MARC tétellé továbbfejleszthető Dublin Core metaadatelem-együttes több könyvtárak és egyéb intézménynek megfelelő. 15 adateleme: a cím, a szerző vagy készítő, téma és kulcsszavak, leírás, kiadó, egyéb közreműködő, dátum, a forrás típusa, formátum, forrásazonosító, eredet, nyelv, kapcsolatok, lefedés, jogok kezelése. A Dublin Core elemeinek száma nem növekedni, hanem csökkenni fog, s akinek ez az együttes nem elégséges, saját igényeinek megfelelően bővítheti a leírást. Olyan rugalmas keret, amely szabadon tölthető meg tartalommal, nem szabályozott. *Michael Gorman*, az AACR2 szerkesztője viszont nem lát középutat a költséges és hatékony szabványosított feldolgozás és a weben is tapasztalható olcsó és rendkívül rossz hatékonyságú feldolgozás következtében kialakuló „bibliográfiai káosz” között.

Természetesen az új technológiához új terminológia is társul. A metaadat – adatról szóló adat – *David Seaman* szerint szexisen hangzik, pedig

csak a katalogizálás új neve. Az OCLC szeretné a hálózati források feldolgozását ugyanolyan sikeresen megoldani, mint a könyveket. Ennek érdekében új projekt, a CORC (*Cooperative Online Resource Catalog*) megindítását tervezik, amely a webforrások közös feldolgozását és megosztását célozná. Ennek keretében mind a USMARC-ot, mind a Dublin Core-t használnák. A CORC olyan infrastruktúrát teremtene, amelyben a könyvtárak automatikusan építhetnék az internetes dokumentumokhoz vezető „katalógust”. Persze ennek is a tartalom adná az értékét, nem a formátum. A CORC projekt lehetőséget ad a könyvtári világnak arra, hogy az internet szervezésében részt vegyen, de kevésbé szolgálja a nagyközönséget, amely ma már gyakrabban használja a keresőgépeket, mint a könyvtári katalógusokat, és jó, ha a könyvtárak is tisztában vannak azzal, hogy vége az OPAC-korszaknak.

/CHEPESIUK, Ron: Organizing the Internet: The „Core” of the challenge. = *American Libraries*, 30. köt. 1. sz. 1999. p. 160–163./

(Orbán Éva)

Témafigyelési keresési eredmények felhasználása a folyóirat-állomány relevanciájának felmérésére egy egyetemi könyvtárban

A könyvtárak állandó nyomásnak vannak kitéve, hogy folyóirat-állományuk előfizetését kordában tartsák. A könyvtárosok irtóznak attól a feladattól, hogy kiválasszák, mely folyóiratok előfizetését szüntessék meg. Ezt a költségvetési megszorításokon túl megnehezíti a felhasználói érdekek figyelembevétele, az állomány tehetetlenségi nyomatéka, és az előfizetés megújítása időpontjában a jövő évi keret bizonytalan volta. Számos módszert használtak már egyetemi könyvtárakban az állomány használatának megfigyelésére (pl. a férőhely, fénymásolatok, könyvtárközi kölcsönzés, a tanszékek publikációi és idézettségi adataik számbavétele). Az alábbiakban egy új módszerről lesz szó, amelynek lényege a témafigyelési (*current awareness*) keresések eredményeinek felhasználása a könyvtárhasználók tartalmi érdeklődésének megfelelő folyóiratcímek kiválasztására.

Az *Illinois Egyetem (Urbana/Champaign) fizikai/asztronómiai könyvtárában* heti témafigyelési szolgáltatást végeznek az oktatók, kutatók és a maga-

sabb fokozatokon tanulók számára, elsősorban fizikai és asztronómiai témákban. (Némi átfedés mutatkozik a kémiával és az anyagtudománnyal a figyelt témákban.) A témafigyelést – amelyre sokszor a *selective dissemination of information (SDI)* terminust is alkalmazzák a *current awareness* szakkifejezés mellett – a felhasználói témák ún. profiljai alapján a számítógép automatikusan végzi a releváns adatbázis(ok) növekményeinek figyélésével. A könyvtárban minden héten 28 profil alapján végeznek témafigyelést, mégpedig a *Current Contents (CC)* adatbázis heti növekményeiben.

A vizsgálat célja és előzetes feltételezés

A vizsgálat célja az volt, hogy megállapítsák a fizikai/asztronómiai tanszékek magfolyóiratainak (*core journals*) állományát. A tanszékeknek 333 továbbképzésben részt vevő (*graduate*) hallgatója és 126 oktatója/kutatója van. A tanszéki könyvtárban 45 000 monográfia és 186 aktív periodikacím

található. A 28 téma heti figyelése csak egy része a könyvtári szolgáltatásoknak és a könyvtárhasználatnak, de ezt a szolgáltatást a kutatócsoportok közösen használják, és így meglehetősen bizonyossággal jellemzi a kutatási irányokat. Ezt a vizsgálatot úgy tervezték, hogy a folyóiratok potenciális használatát mérik, a publikált cikkek hivatkozásait a felhasználói profilokkal egyeztetve. Az összegyűjtött adatokból egy listát állítanak össze az állomány értékelésére. A vizsgálatot végző szerző feltételezi, hogy az eredmények alátámasztják az utóbbi években a tanszékeken végzett hasonló felmérések eredményeit, amelyek ugyancsak idézettségi adatokon alapultak. Ugyancsak feltételezi, hogy olyan folyóiratokra is hivatkoznak, amelyeket időközben lemondtak, vagy amelyeket soha nem fizettek elő, mégis a könyvtárhasználók potenciális érdeklődési körébe tartoznak. Feltételezi továbbá, hogy sok hivatkozás néhány folyóira-ra koncentrálódik. Ezeknek a folyóiratoknak az azonosítása lehet a könyvtár alapgyűjteménye meghatározásának a módja.

Az anyag és a módszerek

A fenti cél megvalósításához kétféleképpen lehet adatokat gyűjteni: a megőrzött keresési stratégiák futtatása az ISI SciSearch adatbázisában, a DIALOG szolgáltatóközpontban, vagy a profilok futtatása a könyvtár saját CC állományában.

Az első módszer alkalmazásával mód van a DIALOG „Rank” parancsának használatára, amely a találatok gyakorisága alapján rangsorba rendezi a folyóiratcímeket. Ezzel a paranccsal ki lehet választani azokat a címeket, amelyekben leggyakrabban publikáltak a felhasználói profil szerint releváns cikkeket egy év során, gyakoriság szerint csökkenő sorrendben. 1997-ben 17 000 olyan cikket találtak, amely illeszkedett a felhasználói profilokba; a keresés költségeinek figyelembevételével ez a rangsorolás jóval 1000 USD feletti összegbe került egy év alatt. Ezért ezt a módszert kisebb találatsszámot adó keresésekre korlátozták, és jó eredményeket kaptak.

A Current Contents/OVID könyvtári rendszer alkalmazása olcsóbb módszert kínál a SciSearch használatával szemben, de itt is számolni kell költségbeli korlátokkal. A CC/OVID outputot korlátozni kellett keresésenként 200 találatra, ami azt jelenti, hogy némely profilt, amely 2000-nél több találatot adott, 10-szer kellett lekeresni, hogy valamennyi találatot megkapjuk. A találatokat csak ISSN szá-

muk szerinti formátumban töltötték le mind a 28 profil esetében, és a Microsoft Access adatbázisba importálták őket. A számokat feljegyezték, és lefuttatták a meglévő relációs adatbázisban, amely egyeztetve az ISSN számokat és a címeket. Az eredményeket rendezték a találatok száma szerint, és a címek ábécérendű listáját is elkészítették. A kapott eredmények jól mutatják a könyvtárhasználók e csoportjának leginkább megfelelő folyóiratok címeit. A lista azokat a címeket is kiadta, amelyek előfizetését korábban lemondták, vagy soha nem fizettek elő rájuk, de érdeklődésre tartanak számot.

Eredmények

A vizsgálat bátorító eredményeket hozott. A könyvtár SDI programjában részt vevő tanszéki munkatársak és hallgatók be tudták szerezni a 16 884 folyóiratcikkre való hivatkozások 90%-át a tanszékek könyvtárában és az egyetemi campus egyéb könyvtáraiban. Ez a szám 700 periodikacím-ből való. Az eredmények az 1. táblázatban olvashatók. A „relevanciátényezőt” úgy számították ki, hogy a hivatkozások teljes számát elosztották az ezeket a hivatkozásokat produkáló folyóiratcímek számával. Az eredmény – a várakozásnak megfelelően – azt mutatja, hogy a fizikai/asztronómiai tanszékeken meglévő folyóiratok adják a legtöbb hivatkozást címenként; ezt követi a kémiai könyvtár és a műszaki könyvtár relevanciátényezője.

1. táblázat

A folyóiratcímek és a hivatkozások száma tanszéki könyvtárak szerint

Könyvtár	Folyóirat-címek	Hivatkozások	Relevanciátényező
Fizika/asztronómia	129	9 721	75,3
Kémia	166	3 082	18,5
Műszaki	157	2 422	15,4
Egyéb könyvtárak	62	150	2,4
Nincs meg állományban	186	1 509	8,1
Összesen	700	16 884	

Az előzetes várakozást, hogy a cikkek túlnyomó többsége néhány folyóira-ra koncentrálódik, az eredmények igazolják. A 2. táblázat adatai szerint a cikkek 81%-át az összes folyóiratcím 16%-a adja. 1997-ben a legrelevánsabbnak bizonyuló öt folyóiratban található az összes SDI profilra kapott

hivatkozások 21%-a. Ezek a folyóiratok a következők: *Physical Review B*, *Astrophysical Journal*, *Journal of Applied Physics*, *Applied Physics Letters*, *Physical Review Letters*.

2. táblázat

A hivatkozások megoszlása

Folyóiratcimenkénti hivatkozások	Folyóiratcímek száma	Címek %-a	Hivatkozások %-a
101+	35	5,0	59,2
51-100	29	4,1	12,2
26-50	48	6,9	10,2
11-25	93	13,3	9,2
6-10	88	12,6	3,8
1-5	407	58,1	5,4

A rangsorolt folyóiratcímek kétharmadában alig találtak hivatkozást. A 700 cím közül 407-ben (57%-ban) a 16 884 hivatkozásnak alig 6%-a jelent meg 1997-ben. Ezek a folyóiratok feltehetőleg lemondásra lesznek ítélve. Igaz, ez a vizsgálat csak a témafigyelési szolgáltatás igénybevevőire korlátozódott, tehát nem egyértelmű, hogy más felhasználói csoportok is egyetértenek ezeknek a folyóiratoknak a lemondásával.

A vizsgálat eredményeit összevetették ugyanennek a könyvtárnak 1994. évi használati felmérésével, és az egyetem szerzői által idézett 1995. évi folyóirat-hivatkozási felméréssel. A leginkább releváns 10 folyóirat használati adatait a három felmérésben a 3. táblázat hasonlíttja össze. Itt is a fenti öt közül négy konzekvensen az első között szerepel, azzal a különbséggel, hogy az *Astrophysical Journal* helyett a *Surface Science* szerepel a többivel az első nyolc helyen.

A felmérés korlátai

Ennek a felmérésnek vannak anomáliái és korlátai. Ilyenek:

- A hivatkozások relevanciája. A visszakeresett hivatkozások szükségképpen nem mind relevánsak egy adott profilra. A hetenként 50-nél több találatot eredményező keresések számos nem releváns találatot eredményezhetnek.
- Az adatbázis hiányosságai. A publikált tudományos folyóiratok nagy részét a CC adatbázis tartalmazza ugyan, de a fizikában, kémiában, asztrológiában és anyagtudományban a teljes lefedéshez szükség lenne az INSPEC-re és a Chemical Abstractsra is.

3. táblázat

A felmérésben szereplő tíz legfontosabb folyóiratcím

SDI-vizsgálat, 1997	Hivatkozási vizsgálat, 1995	Felhasználási vizsgálat, 1994
1. Physical Review B	Physical Review B	Physical Review B
2. Astrophysical Journal	Physical Review Letters	Physical Review Letters
3. J. Applied Physics	J. Chemical Physics	Surface Science
4. Applied Physics Letters	Applied Physics Letters	Applied Physics Letters
5. Physical Review Letters	Science	J. Chemical Physics
6. Astronomy & Astrophysics	Nature	J. Applied Physics
7. Surface Science	J. Applied Physics	Physica C
8. Physica C	Surface Science	Physical Review A
9. Mon. Notices of the RAS	Physics Letters B	Science
10. Japanese J. Applied Physics	Physical Review D	Physics Letters B

- A felhasználók érdeklődési köre. A felmérésben nem szerepel az egyetem teljes fizikai/asztrológiiai kutatóinak/hallgatóinak köre, bár a 28 témafigyelési (SDI) profil felfogható a kutatási témák reprezentatív mintájaként.
- Az eredmények torzulása. Az igen nagy számú találatot adó keresések megmásítják az eredményt, ha a címenkénti hivatkozásokat számítjuk. Az egy évben 2000 vagy több találatot eredményező keresések aránytalanul megnövelik a legfontosabb folyóiratokban talált hivatkozások számát. Pl. a csonkolt szavaz keresések („superconduct”) sokkal több találatot hoznak be, mint egy speciális szupravezető alkalmazásra irányuló témafigyelés.

Problémát jelent egy olyan folyóiratszám, amely egy bizonyos profil témakörébe vágó konferencia összes közleményeit tartalmazza. Az ilyen hiba kiszűrése szinte lehetetlen, amikor egy évre terjedő kutatást mérünk fel.

Következtetések

A folyóirat-állomány relevanciájának értékelése elengedhetetlen egy könyvtár hasznos és költség-hatékony fenntartásához. A folyóiratcímek ismerete a felhasználók számára különösen akkor fontos, ha az állománygyarapítás nem tud lépést tartani az előfizetési díjak rohamos növekedésével. A felhasználási felmérések, mint ez a vizsgálat is, jelentős objektív adatokat szolgáltatnak a címek

megszüntetésének eldöntéséhez. A felmérés hasznosnak bizonyult a leginkább használt folyóiratcímek azonosításához, illetve megerősítéséhez a tanszéki könyvtár állománya szempontjából. Az eredményeket természetesen kritikával kell fogadnunk, szem előtt tartva a jelzett hibaforrásokat.

YOUNGEN, Gregory K.: Using current awareness search results to measure a journal collection's relevancy. = *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 23. köt. 2. sz. 1999. p. 141–148./

(Roboz Péter)

Interneten a német könyvtárstatisztika

A német közkönyvtárak statisztikai adatszolgáltatását – a *Deutsche Forschungsgemeinschaft* támogatásával – új, modern alapokra helyezték. A projekt, amelynek célja egy interaktív programrendszer kidolgozása mind az adatszolgáltatás, mind a rendelkezésre bocsátás számára, 2000. szeptember 30-ára befejeződött. Noha az 1999. év adatait még a hagyományos, kérdőíves módszerrel gyűjtötték be, a táblázatos kiértékelés már az új technikával készült. A német könyvtárstatisztika címe: <www.bibliotheksstatistik.de>

Az induló lapról link vezet az ún. szabványos kiértékelésekhez, ahol az 1999-es adatok a korábbi nyomtatott kiadványoknak megfelelő táblázatos formában és ASCII-csv adatbank formájában is rendelkezésre állnak. További statisztikai információhoz lehet hozzájutni az ún. variábilis kiértékelés révén. A kiértékelés mezőiben meg lehet adni, hogy egy-egy táblázat milyen rovatokat tartalmaz. A címadatokból és az utolsó három év kérdőíveiből lehet kiválasztani a kívánt mezőket. Ez három lépésben történik: a címadatok és valamennyi kérdőív alapján kell kijelölni a feldolgozandó könyvtárakat, majd a címadatok és az egyes mezők tartalma alapján kell választani, végül meg kell határozni a saját célra készülő táblázat rovatait. Az így előállított HTML-oldalt azután le lehet tölteni a saját gépre, s további számítási műveleteket végezni rajta.

A 2000. évről szóló adatszolgáltatáshoz egy másik link vezet. A részt vevő könyvtáraknak jogosítványt kell szerezniük, hogy beléphessenek a rendszerbe. A DBS (*Deutsche Bibliotheksstatistik*) szerkesztőségétől azonosító számot kapnak és jeligét. (A jeligét utóbb minden könyvtár megváltoztathatja.)

Az azonosító számmal és a jeligével való bejelentkezés után a képernyőre hívhatja azokat a maszkokat, amelyekbe egyrészt címadatait, másrészt – a típusának megfelelő kérdőív rovatait kitöltve – statisztikai adatait beviheti. Azok a könyvtárak, amelyeknek még nincs internetcsatlakozásuk, továbbra is nyomtatott kérdőíveket kapnak. A cím- és kérdőívmaszkok kitöltési útbaigatásokat is tartalmaznak. A kérdőívek lehívhatók és kinyomtathatók. Link vezet a DBI-LINK adatbázisához, ahonnan a könyvtárak címei különféle csoportosításban letölthetők.

/GLADISH, Siegfried–KIESLICH, Sabine: Deutsche Bibliotheksstatistik (DBS) im Internet – <<http://www.bibliotheksstatistik.de>>. = *Bibliotheksdienst*, 34. köt. 11. sz. 2000. p. 1803–1806./

(Papp István)

Az internet igénybevétele a cseh nyilvános könyvtárak feldolgozómunkájában

Az alábbiakban referált cikk a következő megállapítással végződik: „Amikor néhány éve először találkoztunk az internettel, aligha képzelte el közülünk valaki is, hogy még a század lejártá előtt napi felhasználásra kerül a feldolgozómunkában.” Az ismertetendő felhasználási történet sem az internettel, hanem egy könyvtári számítógépes

rendszer, a LANius színrelépésével (1992), illetve azzal indult el, hogy e rendszer a könyvtári tevékenység különböző „tartományainak” számítógépesítésére alkalmas moduljait egyre több nyilvános (főként városi és állami tudományos) könyvtár kezdte alkalmazni. 1993-ban ennek nyomán vetődött fel az ötlet, hogy a rendszer egy régi, de lé-